

Mols Bjerge: Toggerbo, Skovbjerg, Helligkilde, Tinghulen, Dåleren

Midt inde i Mols Bjerge ligger den forladte landsby **Toggerbo**. Landsbyen blev forladt sidst i 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, da det ikke mere kunne svare sig at dyrke de sandede og svært dyrkelige bakkede jorder i Mols Bjerge. Der blev senere etableret – og er stadigvæk – en kendt spejderlejr i en af de forladte gårde. I anden halvdel af 1900-tallet begyndte der igen at flytte folk ind i gårde og huse, men nu for at kunne bo i det naturskønne område.

Der er anlagt en parkeringsplads i landsbyens sydlige ende, og fra den er der en afmærket vandrerute, der fører gennem skovene til Trehøje mod syd.

Nord for Toggerby ligger **Skovbjerg**, hvis højeste punkt er 96 m. Her kan man se egeskov som det har set ud i Mols Bjerge før skovene blev ryddet i 1500- 1600-tallet. Det kan nærmest betegnes som egekrat, der har været anvendt både til hugst af brændsel og til græsning af landsbyens svin og kreaturer. I dag antager krattet mere karakter af egentlig skov, efter at hugst og græsning er ophørt og jordens bonitet vel også har bedret sig gennem århundredernes nedfald af plantedele.

Skoven får nu lov at være urørt som naturskov, så de udgåede træer kan få lov at blive levested for biller og insekter og huleboende fugle. Der er en parkeringsplads lige sydøst for skoven. Herfra går en afmærket vandrerute skoven rundt. Under vandringen træffer man på en mindesten for A. P. Møllers opkøb af området, der formodentlig reddede det fra at ende som sommerhusområde. Senere fulgte staten op med opkøb og fredninger, senest blev Aarhus Plantage købt af staten i 2005, så en stor del af Mols Bjerge i dag er statsejet og fredet. Hele Mols Bjerge indgår som et af kærneområderne i Nationalpark Mols Bjerge, der blev indviet i 2009.

Vest for Toggerbo finder man **Helligkilde**, der har været søgt af folk for dens helbredende virkning langt op i 1800-tallet. Vandet har fra gammel tid været betragtet som næsten lige så livgivende som solen, og vi ved, at kilder med det rene vand allerede i bronzealderen har været betragtet som hellige og vandet som helbredende. Da kristendommen kom til Danmark optog kirken dyrkelsen af kilderne som en del af den kristne religion ved at vie kilderne til bestemte helgener. Kildernes helbredende kraft blev fra gammel tid antaget for at være kraftigst Sct. Hans nat, hvor solen og naturens kræfter var på sit højeste, men i katolsk tid betragtedes kildens vand også som særlig helbredende på kildens helgens navnedag.

Fra Helligkilde er der afmærket en vandrerute til Trehøje. Der er parkeringsplads i stiens nordlige ende, ved vejen mellem Basballe og Viderup. Fra denne parkeringsplads er der afmærket en vandrerute til **Tinghulen**, i Knebel Plantage, vest for Helligkilde.

Tinghulen er et af Mols Bjerges største dødishuller, 30-35 m. dyb. Dødishuller er de dybe dale, som blev dannet sidst i istiden ved at store isklumper blev liggende, dækket af materiale, efter at den

omgivende is var smeltet. Da "dødisen" endelig smeltede, dannedes dødishullerne. Nogle af dem blev til søer.

Tinghulens navn hentyder til, at "hulen" muligvis har været tingsted for de tre sogne Knebel, Vistoft og Agri, der støder sammen her.

Øst og syd for Tinghulen finder vi den store nåletræsplantage Vistoft Plantage, der blev plantet af sognets bønder i fællesskab, som aktieskov, i 1887, d.v.s. i plantningssagens begyndelsesperiode. Siden fulgte plantage efter plantage i det meste af Syddjurs, også i Mols Bjerge. Plantagernes nåleskove søges nu afløst af løvskove eller åbne vidder, der kan bringe Mols Bjerge tilbage til det udseende, de havde før plantagerne opstod. Det vil også gøre istidslandskabet synligt igen.

Fra Tinghulen mod sydvest mod Knebel vandrer man gennem den særprægede dal **Dåleren**, en dyb erosionskløft, som smeltevandet fra den smeltende iskappe har dannet sidst i istiden. Ved Dålerens udgang befinder man sig stort set i den østlige udkant af Knebel by.

Parti i Mols Bjerge

Vilfred Friborg Hansen, skrevet til Syddjursportalens oplevelsesguide nov. 2012